

A jogi nyelv érthetősége és a joghoz való hozzáférés

OTKA-112172 kutatási zárókonferencia

Miskolci Akadémiai Bizottság 2018. május 25., 10.00-18.00

- 10.00-10.30: **Megnyitó**
- 10.30-10.50: Vincze Veronika: *A Miskolc Jogi Korpusz jellemzői*
- 10.50-11.10: Dobos Csilla: *Állítmányi szerkezetek a magyar jogi nyelvben*
- 11.10-11.30: Balogh Dorka: *Alanyi szerkezetek a magyar jogi nyelvben*
- 11.30-11.50: Kurtán Zsuzsa: *Mellérendelés a magyar jogi nyelvben*
- 11.50-12.10: Sajgál Mónika: *Alárendelés a magyar jogi nyelvben*
- 12.10-12.30: Kurtán Zsuzsa: *Központozás a magyar jogi nyelvben*
- 12.30-13.00: **Kérdések, hozzászólások**
- 13.00-14.00: **Ebédszünet**
- 14.00-14.20: Gedeon Magdolna: *A magyar jogi nyelv története*
- 14.20-14.40: Szendi Attila: *A jogi nyelv érthetőségének történeti dimenziói új elemzésmódszertani megközelítésben*
- 14.40-15.00: Farkasné Puklus Márta: *Tolmácsolás a tárgyalóteremben*
- 15.00-15.20: Markovich Réka: *A jogszabályok logikai mélystruktúrája*
- 15.20-15.50: **Kávészünet**
- 15.50-16.10: Zódi Zsolt: *A Plain English Movement és a jogi szövegek érthetőségének határai*
- 16.10-16.30: Pázmándi Kinga: *A jog nyelvi dimenziói és a fogyasztóvédelem*
- 16.30-16.50: Vinnai Edina: *„Megértette a figyelmeztetést?” A figyelmeztetések és tájékoztatások közlése a büntetőeljárásokban*
- 16.50-17.10: Szabó Miklós: *A szavak ura: Pragma vs. praxis*
- 17.10-18.00: **Kérdések, hozzászólások – a konferencia zárása**

A részvétel előzetes regisztrációhoz kötött ezen az úrlapon: [regisztráció](#).

A Miskolc Jogi Korpusz nyelvi jellemzői

Vincze Veronika

MTA-SZTE Mesterséges Intelligencia Kutatócsoport

SZTE Általános Nyelvészeti Tanszék

vinczev@inf.u-szeged.hu

Az előadás bemutatja a Miskolc Jogi Korpusz létrehozását és főbb adatait. A korpusz készítésekor arra törekedtünk, hogy a magyar jogi nyelv minél nagyobb szegmensét fedjék le a kiválasztott szövegek. Így tehát a kódexjog és egyéb jogszabályok mellé beválogattuk bírósági ítéletek szövegeit, jogszabályok indoklásait, illetve jogi egyetemeken használt tankönyveket is. Ezeket egészítik ki az internetes jogi témájú fórumokról gyűjtött beszélgetések, ahol a laikusok kérdéseire jogi szakértők adnak válaszokat. A korpusz építésekor ügyeltünk annak arányaira: mindahány részkorpusz körülbelül 25 ezer mondatból áll, mindösszesen pedig 130 ezer mondatot tartalmaz az adatbázis.

A korpusz teljes szövegét automatikus elemzésnek vetettük alá a 'magyarlanc' szoftver segítségével, így mondatokra, majd szavakra bontottuk a szövegeket, továbbá morfológiai és függőségi (szintaktikai) elemzéssel láttuk el a mondatokat. Az elemzett szövegeken statisztikai vizsgálatokat végeztünk annak érdekében, hogy a különféle részkorpuszok nyelvi sajátosságait leírassuk mind az egyes részkorpuszok egymáshoz való viszonylatában, mind pedig a köznyelvhez való összevetésben. A köznyelvi összevetések alapjául a Szeged Korpusz szolgált. Az előadásban részletesen elemezzük az egyes részkorpuszok morfológiai és szintaktikai sajátosságait, valamint egyes szemantikai jellemzőkre, például az érzelmek kifejeződésére is kiemelt figyelmet fordítunk. Doménhasonlósági mérések felhasználásával pedig arra is kísérletet teszünk, hogy a köznyelvhez való hasonlóság szempontjából a jogi részkorpuszokat rangsoroljuk a szövegek érthetőségét befolyásoló nyelvi jellemzők alapján.

Állítmányi szerkezetek a magyar jogi nyelvben

Dobos Csilla

ME BTK Modern Filológiai Intézet

doboscilla52@gmail.com

Az állítmány a mondat fő része, ezért szerepének, szerkezetének és egyéb jellemzőinek a bemutatása minden grammatikaelmélet egyik lényegi eleme. Az alany és az állítmány kapcsolatának megítélése azonban nem egységes a hagyományos és a modern nyelvtanokban. A magyar jogi nyelv állítmányi szerkezeteinek bemutatása során – a Magyar Grammatika elveit követve – az alany-állítmány szerkezeteket alárendelő szintagmaként kezeljük. Ennek értelmében az állítmány mindig fölérendelt tag, amely csak mondat szinten fordul elő, a mondatrészeket alkotó szerkezetek szintjén nem.

Az előadásban arra keresünk választ, hogy az állítmány alapvető grammatikai jelentései, mint például az idő-, a mód-, a személy- és a számjelentés mennyiben különböznek a Miskolc Jogi Korpusz egyes részkorpuszaiban és a Szeged Korpuszban, illetve, hogy ezek az eltérések milyen hatást gyakorolnak az állítmányi funkcióra a mondat hierarchikus berendezkedésében.

A Miskolc Jogi Korpuszban előforduló állítmányi szerkezetek – az állítmányi szerepű szavak szófaja alapján – két részben kerülnek bemutatásra: (1) igei (2) névszói-igei állítmányok. Figyelembe véve, hogy az ige olyan alapszófaj, amely állítmányi szerepre specializálódott és a vizsgált korpuszban az összes szóelőfordulás 9%-át alkotják az igék, megállapítható, hogy a korpuszban kiemelkedően magas azoknak a névszói-igei állítmányoknak az aránya, amelyekben a segédige nulla fokú. Bemutatjuk a különböző szerkezetű (egyszerű, összetett, kettős és halmozott) állítmányok szerepét, továbbá azt, hogy az eltérő struktúra milyen hatással van a mondatok befogadására és megértésére.

Az állítmány a legszélesebben bővíthető mondatrész, amely szemantikai, illetve grammatikai tulajdonságaitól függően a jogi nyelvben is meghatározza a tagolt mondat szerkezetét, vagyis a kötelező és fakultatív vonzatok, illetve a szabad bővítmények számát és minőségét. Az állítmány ezen tulajdonsága alapvetően befolyásolja a jogi mondat interpretációját, mert a szórend, a munkamemória-korlát, a lexikális és kontextuális megkötések mellett a mondat szintű kontingencia-gyakoriság (a mondat felépítése a szintaktikai szerkezet gyakorisága alapján) okozhat problémát a megértésben, különösen a laikusok számára.

Alanyi szerkezetek a magyar jogi nyelvben

Balogh Dorka

PPKE JÁK Idegen Nyelvi Lektorátus

balogh.dorka@jak.ppke.hu

Az előadás a jogi nyelv szintaktikai szabályszerűségeinek vizsgálatán belül az alanyi szerkezetek jellemző megjelenési formáit mutatja be egyrészt azzal a céllal, hogy rávilágítson az egyes jogi szövegtípusok közötti eltérésekre, másrészt, hogy olyan jelenségeket is feltárjon, amelyek a jogi szövegek közérthetőségét nyelvi szempontból befolyásolhatják. A jogi szövegek közérthetőségének vizsgálatában fontos támpontot nyújt a köznyelvi nyelvhasználattal való összevetés, a feltárt jelenségeket ezért ebben a viszonylatban is elemezzük.

A magyar nyelvben a hagyományos felfogás szerint az állítmány és az alany kapcsolata alkotja a mondat nyelvtani, szemantikai, logikai magvát, a legújabb grammatikai kutatások azonban az alanyt mint mondat szintű bővítményt, mint az állítmány alárendeltjét határozzák meg, miközben az alany és az állítmány között fennálló hozzárendelő viszonyt logikai jellegűnek tekintik. A nyelvtani alany meghatározásakor nem a mondatrészt kifejező főnév jelentéséből, hanem a szintaktikai szerkezetből, az alany alakjából és szófajából indulunk ki, ezért az alanyi szerkezetek vizsgálatakor is e szempontokat tekintettük kiindulási alapnak.

A mondat szerkezet felől közelítve az alany mondatbeli pozícióját és az állítmánytól való távolságát (bővítményeinek számát) elemezzük és vetjük össze különböző jogi szövegtípusokban, majd kitérünk a jogi nyelvre jellemző személytelen fogalmazásmód megjelenési formáira és az alany hiányának jelenségére, végül az alany jellemző szófaját és bővítményeit vizsgáljuk és hasonlítjuk össze részkorpuszok szerint. A bemutatott sajátosságokat példamondatokkal illusztráljuk. A feltárt jelenségek és tendenciák korpusz-alapú elemzésen és a szöveggrammatikai eszközök vizsgálatán alapulnak.

Mellérendelés a magyar jogi nyelvben

Kurtán Zsuzsa

ME Miskolci OTKA Kutatócsoport

kurtanzs@gmail.com

A mondatban a mellérendelő viszonyban lévő nyelvi elemek (tagmondatok, szószerkezetek) azonos szerveződési szinten helyezkednek el, nincs közöttük alá-fölérendeltségi viszony, hanem csupán tartalmi-logikai összefüggés. Ez a viszony azonban jellemző szintaktikai formákban jelenik meg.

Ebben az előadásban az a célunk, hogy bemutassuk a magyar jogi nyelvben tipikus mellérendelés arányának, megvalósulásának és szintaktikai környezetének főbb jellemzőit. A jogi nyelvten leírásában a mondat viszonylagos önállóságát vesszük alapul, és a mellérendeléseket jellemzően mondatokban, a mellérendelő tagmondategyüttes tagmondatai, szószerkezetei közötti viszonyokban vizsgáljuk.

Az egyes mellérendelő típusokban kötőszavak segítségével figyelhető meg a mellérendelő viszonyok grammatizálódása. Bemutatjuk, hogy milyen arányban jellemző a mellérendelés a jogi nyelvben, milyen nyelvi jelek, elemek utalnak explicit és implicit módon a mellérendelő viszonyra, és melyek a mellérendelés főbb típusai. Rámutatunk, hogy a jogi részkorpuszokban jellemző kapcsolatos, ellentétes, választó, következtető és magyarázó kötőszók által koordinált tagok száma lehet nyelvtanilag korlátozott vagy nem korlátozott. A mellérendelő viszonyt nem a kötőszó létesíti, minthogy a lehetőségek már benne rejlenek a koordinált tagok tartalmában, viszont a kötőszavak teszik explicitté és egyértelművé a kapcsolat jellegét. Ugyanakkor egyes kötőszavak többféle funkciót is betölthetnek, és lényeges szerepe van szórendi pozíciójuknak. Kötőszavak nélkül is állhatnak egymással mellérendelő viszonyban nyelvi elemek. Ilyenkor a koordinált viszonyban lévő tagok között kapcsolóelemként kötőszószerű egyéb szavak vagy írásjelek azonosíthatók.

A jogi korpusz mellérendelésekre vonatkozó jellemzőit a kötőszók explicit jelenléte vagy azok hiánya alapján tárjuk fel, és az adatokat, a vizsgált jelenségeket összevetjük a köznyelvi korpuszra jellemző mellérendelések adataival, jellemzőivel. A mellérendelések megnyilvánulásait a részkorpuszokban részletesen vizsgáljuk, és összehasonlító elemzés alapján írjuk le a főbb jellemzőket. Végül összegzően azokat a nyelvi mintákat mutatjuk be, amelyek jellemzően befolyásolhatják az írott jogi szövegek érthetőségét.

Alárendelés a magyar jogi nyelvben

Sajgál Mónika

ME Miskolci OTKA Kutatócsoport

sajgal.monika@gmail.com

A jogalkotás és jogalkalmazás folyamatában létrehozott szövegekkel szemben támasztott egyik fontos elvárás, hogy a gondolatközlés világos és érthető legyen, ennek megfelelően a mondatok szerkezete is áttekinthető kell, hogy legyen a laikusok számára is. Ismert tény, hogy habár az egyszerű mondat hatásosabban fejez ki egy gondolatmenetet, ugyanakkor a mondanivaló célszerű, differenciált kifejezésének alkalmasabb módja az összetett mondat. Ahogy ezt a jogi részkorpuszok alapján nyert adataink is megerősítik, az írott köznyelvhez képest az írott jogi szaknyelvben több összetett mondat, például alárendelő összetett mondat található. Tekintve, hogy az alárendelő mondatok főmondatában szereplő alaptag szófaja (igei/igenévi, főnévi stb.) megfelel az egyszerű mondat szintagmaviszonyainak, így a mellékmondatok is ezek bővítményeinek, felmerülhet az a kérdés, hogy miért törekszik pl. a törvények nyelvezete tendenciózusan az alárendelés irányába, milyen funkcióval bírnak az alárendelő mondattípusok a szövegalkotásban, segítik vagy éppen zavarják a szövegek értelmezését.

Jelen előadás célja, hogy szövegelemzések alapján azonosítsa és leírja a jogi szakszövegekre leginkább jellemző alárendelő mondattípusokat és statisztikai vizsgálatok alapján megállapításokat tegyen arról, hogy mely nyelvi eszközök (kötőszók, utalószók) jelzik leggyakrabban az alárendelést. Mivel a leírás célja elsődlegesen nem problémafelvető, hanem rendszerező, ezért az áttekinthetőség érdekében az egyes részkorpuszokban fellelhető alárendelő mellékmondatokat a klasszikus leíró grammatikáknak a fő- és tagmondatok szintaktikai viszonyait figyelembe vevő osztályozása szerint azonosítjuk: tehát aszerint, hogy az alárendelő mellékmondat a főmondatban megjelölt alaptag kötött vagy szabad bővítménye (mondatrészkifejtő mellékmondattípus) vagy sajátos jelentéstartalommal bír (szemantikai többlettartalmat kifejező mondattípusok). Statisztikai gyakorisági adatok alapján vizsgáljuk az egyes részkorpuszokban legjellemzőbb alárendelő kötőszavakat és a velük kifejezett alárendelő mondattípusokat, különös tekintettel az aszemantikus „hogy” kötőszóval kifejezett mondatokra (pl. 'hogy', 'azért hogy', 'feltéve, hogy' kötőszavakkal kifejezett mellékmondatok) és a részleges tartalomadást kifejező vonatkozó mellékmondatokra. Kitérünk még a hivatalos nyelvhasználatra jellemző, de körülményesnek tartott kötőszóhasználatra ('olyképp, hogy', 'amennyiben', 'úgy' stb.), és a többszörösen összetett mondatok szerkezetére.

Végezetül röviden vizsgáljuk azt is, hogy egyes jogi szövegtípusokban milyen dinamikát mutatnak az alárendelő mondattípusok a szövegalkotás során, milyen szerepet játszanak a szövegkohézió megteremtésében, valamint, hogyan járul hozzá a kötőszavak explicit használata bizonyos szövegértelmezések egyértelműsítéséhez.

Központozás a magyar jogi nyelvben

Kurtán Zsuzsa

ME Miskolci OTKA Kutatócsoport

kurtanzs@gmail.com

A köznyelvben és a jogi nyelvben egyaránt központosítással, azaz írásjelekkel, egyezményes grafikai jelölések alkalmazásával segíthetjük elő a szövegek érthetőségét. Az írásjelek az évszázadok hosszú során alakultak ki. A szóbeliség és írásbeliség összefonódása – amely számos beszédhelyzetben jellemző a jogi nyelv használatára is – összefüggésben áll a szövegalkotók szándékainak megfelelő központosítás, az írásjelek kialakulásával és alkalmazásával. A jogi nyelvben az írásjelek használatának szabályai – a köznyelvhez hasonlóan – általában a nyelvtani viszonyokhoz igazodnak.

Ebben az előadásban bemutatjuk a jogi és a köznyelvi korpuszban mutatózó írásjelek gyakoriságának arányát és típusait. Az írásjelek jelenléte vagy hiánya, típusai és a jogi nyelv rétegzettségnek megfelelő eloszlásuk aránya jól mutatja a jogi nyelv alkalmazásának sajátosságait. Az írásjelek rendszerezéséhez a nyelvtani viszonyokat vesszük alapul: a mondatokat záró írásjelek, a tagmondatok közötti írásjelek és a mondatrészek közötti írásjelek. A jogi szövegekben fontos szerephez jutnak a szövegbe ékelődést jelző írásjelek is, különösen a közbevetés és az idézés jelzésére.

Elemzéseinkben az írásjeleket a nyelvtani viszonyoknak megfelelően, funkcionális szempontból vizsgáljuk. Feltárjuk és leírjuk a jellemző írásjeleket, és egybevetjük a részkorpuszok egymás közötti és a köznyelvi korpuszhoz viszonyított sajátosságokat. A jogi nyelv rétegzettségének megfelelő részkorpuszok írásjeleinek használatában mutatózó specifikus eltéréseket nyelven belüli és nyelven kívüli tényezők összefüggéseiben értékeljük. Végül összegezzük, hogyan befolyásolhatják az írásjelek a jogi szövegek megértését és megértetését.

A magyar jogi nyelv története

Gedeon Magdolna

ME ÁJK Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet

Római Jogi Intézeti Tanszék

jogmagdi@uni-miskolc.hu

A latin nyelv egészen a 16. századig uralta a tudományosság és a közélet, így a jogélet nyelvét is. A nemzeti nyelv előretörése a latin kultusz korlátozására a reformációval kezdődött. A 15-16. századi humanista törekvéseknek megfelelően a tudósok latinja már nem felelt meg a mindennapi élet feladatainak, így a beszélt élő nyelv az államigazgatás területén is mind nagyobb szerepet kapott. A 16. században keletkezett, a magyar jogéletet alapvetően meghatározó *Hármaskönyv* a magyar jogi nyelv kialakulásában is szerepet játszott, hiszen ez volt az első olyan jogi munka, melyet Weres Balás 1565-ben magyarra fordított, és melyet *Magyar decretum* címen Debrecenben nyomtattak ki. Az általános felfogástól eltérően, mely alapvetően Weres Balásnak tulajdonítja a magyar jogi műnyelv megalapozását, a fordító valószínűleg már olyan terminológiával dolgozott, melyet készen

kapott azoktól, akik jogászai tevékenységük közben az okiratok kiállításában a magyar nyelvet alkalmazták. E felfogás szerint a jogi nyelv kialakítása a praxisból indult ki.

A 17. és 18. században a latin nyelv használatának újabb előretörése miatt a magyar jogi nyelv alig fejlődött, gyarapodása a 18. század végén, a nyelvújítás idején kapott újabb lendületet. Az 1790-től 1805-ig terjedő időszakban születtek meg azok a törvények, melyek a jogéletben a magyar nyelvet a latinnal egyenjogúvá tették. 1815 után a jogi szaknyelv gyarapítását jogi műszótárak és egyéb segédkönyvek kiadásával segítették elő. Az 1843-44. évi II. tc. a magyar jogszabályok és jogi eljárások hivatalos nyelvének a magyart nyilvánította, ezáltal a magyar nyelv és a jogi szaknyelv még erőteljesebb fejlődésnek indult. Ezek után a jogi szinonimák megszüntetésének, a jogi terminológia egyértelművé tételének munkáját kellett elvégezni. Ennek a folyamatnak az eredményeként jelent meg a Márkus Dezső által szerkesztett Magyar Jogi Lexikon (1898-1907), amelyben a nyelvészek által nyújtott szabályok alapján a jogászok által kimunkált értelmezést fogalmi alapon rendezték el.

A jogi szaknyelv kimunkálása során végzett erőfeszítések és az ezek során kialakult elvek a mai kor jogászai és nyelvészei számára is példaértékűek.

A jogi nyelv érthetőségének történeti dimenziói új elemzésmódszertani megközelítésben

Szendi Attila

**ME Könyvtár, Levéltár, Múzeum
konsendi@uni-miskolc.hu**

A magyar jogtörténeti szakkifejezések szövegkörnyezeti, használati értelmezhetőségének vizsgálata az egyik legösszetettebb feladat. A vizsgálat történeti jellegén túl a korabeli összefüggések feltárása jelenbeni párhuzamosságok felfedezésének a lehetőségét rejti magában, és ezen párhuzamosságok felfedezése egyben a legkorszerűbb adatelemzési, adattudósi technikák alkalmazását terjeszti ki a jogtudomány, a nyelvtudomány, a történettudomány és egyéb társadalomtudományok vizsgálati módszereire. A vizsgálati módszer a kvantitatív és az összehasonlító szövegelemzés eszközein alapul, és a többi tudományág vizsgálati módszerei egészítik ki.

Vizsgálatunk tárgyai azok a jelentős jogtörténeti szövegkorpuszok, melyek a magyar nyelvű jogtörténeti források legfontosabb darabjai, és amelyeket referenciaként korabeli nem jogi szakszövegekkel vetünk össze. Az ezekből levonható következtetéseket az időbeli változásokban próbáljuk meg – akár napjainkban is használható – logikai párhuzamba állítani.

A szövegkorpuszok kiválasztása mellett módszertanilag a legnagyobb kihívást a kvantitatív szövegelemzést lehetővé tevő informatikai alkalmazások kiválasztása és használata jelenti. Az eredmények vizualizációja az összefüggések jobb bemutatása mellett rejtett kapcsolódásokat is feltárhat. A jogszabályi szövegkorpuszok mellett elengedhetetlen a magyar jogtörténet legnagyobb fogalmi szintézisének, a Márkus-féle Magyar Jogi Lexikonnak a használata. Referenciakorpuszként olyan szakmai tudományos művek kerülnek elemzésre, melyek a jogszabályi szókincs korabeli nem jogi szövegekben való használatát reprezentálhatják.

Az új módszerek alkalmazása (kvantitatív szövegelemzés) és az informatikai alkalmazások (szövegelemző programok) kihívást jelentenek a tudományterület művelőjének, de bemutatásuk ösztönzőleg hathat a további ilyen jellegű kutatási módszerek magyarországi meghonosításában.

Tolmácsolás a tárgyalóteremben

Farkasné Puklus Márta
ME BTK Modern Filológiai Intézet
Alkalmazott Nyelvészeti és Fordítástudományi Tanszék
puklusmarta@gmail.com

Mi a tolmács funkciója és szerepe a bírósági tárgyalás során? A bíróság és a jogászok többnyire azt várják a tolmáctól, hogy mindent szó szerint visszaadjon, ami elhangzik. A megbízók a tolmács tevékenységére gyakran mechanikus folyamatként gondolnak, a tolmács szerepét többnyire idealizálják, leegyszerűsítik, és különféle metaforákkal adják vissza. Ahogyan az ezen a területen kutatást végzők vélekednek, a tolmácsot a jogi szakemberek *arc nélküli hangnak* tekintik, *nem is embernek* (Morris 1995, 2010), aki egyfajta *fordítógépként* vagy *szócsőként* (Jacobsen 2003, Berk-Seligson 1990, Hale 2004), *fénymásolóként* vagy *mikrofonként* végzi tevékenységét (Hale 2010). A tolmácsok és a tárgyalótermi kommunikációt kutatók azonban más véleményen vannak. A tolmácsok nem a *tárgyalótermi bútorzat részei* (Berk-Seligson 1990: 55), hiszen aktívan részt vesznek a kommunikációs folyamatban. Kevésbé várható el, hogy ne befolyásolják a kommunikációs folyamatot, hiszen az interakció a tolmács bevonásával háromoldalúvá válik (Hale 2004: 10).

A bírósági tolmácsolás kommunikatív szituációjának nyelvi és nem-nyelvi tényezőit vizsgáló, párhuzamosan zajló kutatás három fő részből áll. Az első részben bírák mondhatták el véleményüket kérdőívre adott válaszok formájában. A kutatás második része tolmácsolt tárgyalásokról készített jegyzőkönyvek tanulmányozására irányult. A kutatás harmadik részében tolmács közreműködésével zajló tárgyalásokról készülnek hangfelvételek, melyeket az alábbi szempontok alapján szeretnék elemezni és példákkal szemléltetni: Előfordul-e és ha igen, miben nyilvánul meg, ha a tolmács túllépi szerepét (vö. Angermeyer 2015)? Milyen mértékben befolyásolja a tárgyalást és a tolmácsolást a bíró személyisége, beszédstílusa (vö. Hale 2004)? Mikor fordulnak elő deiktikus eltolódások, amikor a tolmács E.sz 1. személyről 3. személyre vált (vö. Angermeyer 2015)? Hogyan vált a tolmács az egyes tolmácsolási módok között, s ennek milyen hatása van a tárgyalótermi kommunikációra? Az elemzett hangfelvételek segítségével reményeim szerint átfogóbb képet kaphatunk erről a hazánkban mindezidáig alig kutatott területről, a bírósági tolmács tevékenységéről.

A jogszabályok logikai mélystuktúrája

Markovich Réka

LSE Centre for Philosophy of Natural and Social Science

ELTE Logika Tanszék

BME Üzleti Jog Tanszék

markovich.reka@yahoo.com

A jog és a logika kapcsolata régóta tárgyalt, gyakran vitatott kérdés: azt illetően, hogy a tételes jognak mennyire kell logikusnak lenni, az egyik legszebben megfogalmazott lehetséges ellenérv Solt Kornélé, aki szerint a jogi érvényesség egyszerűen érzéketlen a logika érvényességére. Még ha így is van, az aligha vitatható, hogy egymásnak ellentmondó szabályokat nem lehet betartani, így aztán a logikai szerkezet és következmények teljes figyelmen kívül hagyása aligha legitim álláspont jogalkotáskor. Az előadásban bemutatom a legalapvetőbb nulladrendű logikai konnektívumok jogszabályokbeli megjelenésének fajtáit és jelentőségét: bármily magától értetődőnek hangzik ugyanis, a konjunkció, a diszjunkció és a negáció – különösen némely nyelvi megjelölésükben – sok bonyodalmat tudnak okozni, arról nem is beszélve, hogy a jogszabályok hipotetikus szerkezetében mekkora jelentősége van a kondicionálisok (helyes) felismerésének. Ezt követően rátérve a joggal kapcsolatban leggyakrabban tárgyalt logikafajtára, a deontikus logikára, számba vesszük, hogy az alapvető deontikus modalitások: a kötelezőség, a megengedés és a tilalom hogyan jelennek meg és ismerhetők fel a jogszabályokban, és kitérünk arra is, amikor ez a megjelenés olyan kifejezések és fogalmak mögé bújik, mint a jogosultság, a szabadság vagy a felelősség.

A Plain English Movement és a jogi szövegek érthetőségének határai

Zódi Zsolt

BCE Infokommunikációs Tanszék

MTA TK Jogtudományi Intézet

zsolt.zodi@gmail.com

Melinkoff *The Language of the Law* című 1963-as könyvéhez szokták kötni a Plain English Movement, az „Egyszerű (jogi) nyelv” mozgalom megszületését. Melinkoff a könyvében szenvedélyesen kikel a „legalese” (kb. „jogi bikkfanyelv”) ellen, és bizonyítja, hogy az amerikai jogászok feleslegesen bonyolítják túl a jog nyelvezetét. A probléma nem újkeletű. Már Jeremy Bentham is szapult a korának jogászeit, Napóleonnak pedig a kodifikációval az egyik fő célkitűzése az volt, hogy a jogi nyelvet az egyszerű földműves számára is érthetővé tegye. Magyarországon is, időről-időre mozgalmak, vagy szűkebb hatókörű kezdeményezések indulnak a jogi nyelv közérthetővé tételére. A részleges eredmények ellenére a jogi nyelv azonban valahogy mégsem tud igazán érthetővé válni. Miért?

Az előadásomban abból indulok ki, hogy a *Plain English Movement*nek, és a hozzá hasonló mozgalmaknak két rejtett – vagy olykor nem is olyan rejtett – előfeltevése van: 1. Az érthetőség nyelvi, nyelvtani (lexikai, szintaktikai) kérdés, 2. az érthetetlen jog, legalább részben a jogászok tudatos tevékenységének eredménye. Azt a tézist próbálom bizonyítani, hogy bár a 2. pont olykor lehet részben igaz, az 1. bizonyosan nem az.

Az első előfeltevés cáfolatához azokat a pszicholingvisztikai kísérleteket hívom segítségül, amelyeket a '70-es évek Amerikájában folytattak le. Bár ezek a kísérletek bizonyították, hogy bizonyos nyelvi változtatások drámai módon javíthatják pl. az esküdszéki instrukciók érthetőségét, a legtöbb sztereotípiát (pl. hogy a rövid mondat érthetőbb, mint a hosszú), nem igazolták *egyértelműen* vissza. Másrészt – és ez a fontosabb –, az esetek, a kísérletek szinte mindig ugyanabban a közegben folytak, azaz *ugyanazt a pragmatikai helyzetet rekonstruálták* (gyenge állampolgár egy jogi eljárásban), és a jog *nem csak ezekből a helyzetekből áll*. És ezekben a más helyzetekben gyakran nem *par excellence* lingvisztikai akadályai vannak a megértésnek. És sajnos az az egyszerű felismerés is igaz, amelyet a *Plain English Movement* ellenzői mondanak, hogy bizonyos helyzetekben a korlátlan egyszerűsítés igenis a pontosság rovására megy. A jogszabály-szövegek érthetőségének például van egy olyan egyszerű korlátja, hogy a szöveg mindig általános megfogalmazású, és rendszerint nem az életbeli esetek logikáját követi (azaz nem ún. kazuisztikus jogunk van), így az esetre történő alkalmazáshoz intellektuális erőfeszítésre van szükség. Ezért van az, hogy a Google a hétköznapi problémák jogi megoldásaira keresve soha nem jogszabályszövegeket dob fel első találatként, hanem mindig hétköznapi, magyarázó textusokat.

A jog nyelvi dimenziói és a fogyasztóvédelem

Pázmándi Kinga

NJE Közgazdaságtan és Jog Tanszék

ELTE GTI Menedzsment és Üzleti Jog Tanszék

pazmandi@gti.elte.hu

A jog nyelvi dimenziói a fogyasztóvédelem területén jól azonosítható irányokban tételezhetők. Ezek közül az előadásban a joggyakorlat pragmatikai szempontú vizsgálatára vállalkozom, melynek fókuszában az áll, hogy hogyan értelmezi a bíróság a „világos és egyértelmű” megfogalmazás normatív elvárását.

A vizsgálatot ezen a területen az Európai Bíróság által kidolgozott reklámjogi fogyasztóképből kiindulva érdemes elvégezni, tekintve, hogy ez tölti ki tartalommal az értelmezés kiindulópontját jelentő „átlagfogyasztó” definíciót a többi kapcsolódó jogterületen is (Sík-Simon Rita 2016). Ez az ún. „tájékozott fogyasztó” (informed consumer) áll az uniós jogalkotás középpontjában (average consumer who is reasonably well-informed and reasonably observant and circumspect, ahogyan az EUB a C-210/96, Gut Springenheide ügyben fogalmaz).

Az „átlagfogyasztó” azonban nem létezik. Ez a jogi fogalom valójában egy – nyelvi elemzési szempontokkal sűrűn átszőtt – folyamatot modellez, a fogyasztói döntéshozatal momentumát ragadja meg. Az „átlag” kifejezés nem statisztikai jelentéstartalmú, a „fogyasztó” kifejezésrész pedig nem köti a fogalmat közvetlenül egy érintett fogyasztóhoz (vagy fogyasztói csoporthoz). Az „átlagfogyasztó” ténylegesen nem más, mint a bíróság eseti állásfoglalása arról, hogy mi a jelentéstartama egy adott tájékoztatásnak, vagy a fogyasztóhoz címzett szövegnek (szerződési feltételnek) vagy kereskedelmi üzenetnek (reklámnak), és hogy az megfelel-e a jogi elvárásoknak (szabatosság vs. jogi értelemben vett szabatosság).

A fogyasztói jogvédelem szabályozási területein az „egyértelmű és világos tájékoztatás követelménye” olyan normatív alaptétel, mely a jogvédelem mára kialakult jellemző irányának egyfajta alappillére. Ennek körében a joggyakorlat olyan kérdésekre keresi a választ, hogy egy adott szövegtest (szerződés, reklám, kötelező tájékoztató) jelentéstartalma alkalmas-e a fogyasztói jogok érvényesülésére, illetve milyen további verbális, non-verbális közegben értelmezhető. A jelentéstartalom az esetjogban gyakran eltér (több, kevesebb, vagy éppen ellentétes) a szöveges (írott vagy beszélt) tartalomtól, és ebben szociolingvisztikai, társadalmi, kulturális, nyelvi tényezők egyaránt szerephez jutnak.

„Megértette a figyelmeztetést?” A figyelmeztetések és tájékoztatások közlése a büntetőeljárásokban

Vinnai Edina

**ME ÁJK Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet
Jogelméleti és Jogszociológiai Intézeti Tanszék
edinavinnai@gmail.com**

A Miskolc Jogi Korpusz részeként összeállt hangzó adatbázis lehetőséget ad arra, hogy ne pusztán az írott jogi szövegek nyelvi jellemzőit tárjuk fel, hanem a rendőrségi kihallgatások és bírói tárgyalások interakcióit is vizsgálat tárgyává tegyük – azzal a szűkítéssel, hogy a rendőrségi kihallgatások 15 évvel ezelőtt készültek, így a büntetőeljárás törvény 2015 óta hatályos módosításának esetleges következményeit csak a bírósági tárgyalások esetében tudjuk vizsgálni. A módosítás katalizátora egy uniós (a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló 2012/13 EU) irányelv volt, mely mind a szóbeli, mind az írásbeli figyelmeztetések, tájékoztatások esetében előírja a hatalom gyakorlója számára az egyszerű, világos, közérthető megfogalmazás köteleességét, szükség esetén azok magyarázatát. Az írásbeli tájékoztatók (Letter of Rights) érthetőségének javítására már hazánkban is történtek kísérletek, a rendőrségi kihallgatásokon vagy bírósági tárgyalásokon szóban elhangzó figyelmeztetések és tájékoztatások szondázása azonban csak hangfelvételek alapján lehetséges.

A nemzetközi szakirodalom hangsúlyozza (Solan, Tiersma 2005: 73), hogy a rendőrségi kihallgatáson a kötelezettségekről szóló figyelmeztetés és a jogokról szóló tájékoztatás elhangzása, valamint a gyanúsított arra adott válasza(i) a kritikus első lépést jelenti azon az úton, ami aztán kihallgatáshoz, tárgyaláshoz, elítéléshez és végül akár börtönhöz is vezethet. Az igazságügyi nyelvészeti elemzések ezért az alábbi területekre fordítanak figyelmet: (1) a figyelmeztetések és tájékoztatások hivatalos megfogalmazása a törvényben, (2) azok magyarázata az eljárás professzionális résztvevői által a laikusok részére és (3) mindezek következményei az eljárás egészére nézve. Pragmatikai szempontból leginkább a törvényi megfogalmazás magyarázata lehet érdekes, ahol – a jegyzőkönyvvezetéshez hasonlóan – intralingvális átfordítások történ(het)nek (Cotterill 2000: 15), az esetlegesen kialakuló dialógusos forma pedig a kihallgató és a laikus számára is hasznos lehet (Rock 2007: 205–221), de emellett is szólnak érvek, hogy a hivatalos személyek kapjanak megfelelő képzést e körben vagy egy sztenderdizált magyarázó szöveget használjanak (Cameron 2000, Cotterill 2000, Russell 2000). Mivel hazánkban a figyelmeztetés és tájékoztatás érthető megfogalmazása, szükség esetén magyarázata 2015 óta már jogszabályban előírt elvárás a

hatalom képviselőivel szemben, a hangfelvételek alapján össze tudjuk hasonlítani a 15 évvel előtti és a jelenlegi gyakorlatot.

A szavak ura: *Pragma* vs. *praxis*

Szabó Miklós

ME ÁJK Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet
Jogelméleti és Jogsociológiai Intézeti Tanszék
jogszami@uni-miskolc.hu

A jogászok szívesen panaszkodnak arra, hogy „gúzsba kötve” kell táncot járniuk – s lábukat a *szavak* kötik gúzsba: a törvény szavai. A jogászok „szabadulóművészetének” eszköztárát az *értelmezés* szolgáltatja. Ez olyan szöveg munkát, amely a norma szövegétől a norma értelméig kíván eljutni, hogy a „törvény szavai” (*verba legis*) elvezessenek a „törvény szelleméig” (*mens legis, sententia legis*). Az értelmezés legelső – legalapvetőbb, de csak első megközelítésű – eszköze a *grammatikai értelmezés*: az adott nyelv nyelvtani szabályainak és szavai szokásos jelentésének segítségével feltárni a szöveg értelmét. Ez, és az értelmezés további eszközei (logikai, történeti, rendszertani értelmezés) azonban *contra legem* értelmezésre is vezethetnek: arra, hogy az értelem a jelentés fölé kerekedjen. A „jelentés” és az „értelem” rivalizálása mögött azonban két *gyakorlat* konfrontációja tárható fel. A közös – görög – töről (*prássō*) fakadó ‘pragma’ és ‘praxis’ *terminus technicus*ként lehetővé teszi e két gyakorlat megnevezését. Eszerint a praxis a középkori latin közvetítésével terjedt el a „gyakorlat” értelmében, s ekként használatos a jogi nyelvben is: mint „joggyakorlat”. Eközben a pragma – a gramma, fonéma, széma stb. szavakkal együtt – görög szóként a szemiotika, s azon belül a nyelvészet birtokában és használatában maradt. Itt olyan (nyelvi) gyakorlatra utal, amely létrehozza a jelentést; amint Wittgenstein magyarázata szerint „egy szó jelentése – használata a nyelvben”. Arra a végső kérdésre, hogy – összeütközésük esetén – a jogban ki „a szavak ura”: a nyelvhasználat (pragma) vagy a joggyakorlat (praxis), az a válasz látszik plauzibilisnek, hogy az utóbbi, s ha az „értelmezés aranyszabályára” – vagyis „a szavak szokásos jelentésére” – hivatkozik, azt is csak azért teszi, hogy akár a nyilvánvaló jelentéssel szemben is a kívánatosnak tartott jogkövetkezményt elrendelő döntést támaszthassa alá.

